

Filosofinė antropologija

NIEKIO SŪNUS

Arvydas Šliogeris

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (370 5) 266 76 17; faks. (370 5) 266 76 00
El. paštas: arvydas.sliogeris@fsf.vu.lt

Straipsnyje keliama hipotezė, kad žmogaus metafizinį branduolį, visus jo santykius su tuo, kas nėra jis pats, ir net su tuo, kas yra jis pats, lemia jo „sielą“ nuolat persekiojanti Tikrovės stoka, savo ruožtu sąlygota nuolatinės, nors aiškiai savęs nesuvokiančios, stovėsenos Niekio, kaip pirmapradės metafizinės duoties, akivaizdoje. Būtent begalinė Niekio tuštuma palenkia žmogų stokos ir geismo dialektikai, nutremiančiai jį į begalinio negatyvumo kelią, kuriuo eidamas žmogus priverstas tapti perteklinio naikinimo monstros, nebeterminčiu bendro mato su kitomis Žemės būtybėmis ir esiniais.

Prasminiai žodžiai: Niekis, būtis, duotis, negatyvumas.

Aptarinėdamas pirmykščio žmogaus santykį su pasauliu ir jo metafizinę savijautą kosmose, Mircea Eliade sako: „Nesuskaičiuojami erdvės, daiktų, žmonių pašventinimo aktai liudija pirmykščio žmogaus pakvaišimą dėl realybės, jo būties geismą“ (1996: 15). Šitoks „pakvaišimas dėl realybės“ laikomas ne atsiktiniu žmogaus būvio elementu ar antropologiniu faktu, kartais randamu, o kartais ne, bet pamatine duotimi, nulemiančia pirmapradę, tik žmogui būdingą *Tikrovės stoką*, iš kurios išauga ne tik religija, bet ir apskritai visa kultūra arba žmogaus pasaulis. Gyvūnai nėra „pakvaišę dėl realybės“ ir nejaučia tikrovės stokos, o jeigu tikrovės stoka laikysime alkį, tai jis patenkinamas paprasčiausiu maitinimosi aktu. Tačiau žmogaus jaučiama tikrovės stoka reikalauja metafizinių prie-

dų, kuriuos Eliade vadina pašventinimo aktais. Pabrėžkime, kad antropologas turi galvoje išorinę tikrovės stoką tardamas, kad pirmykštį žmogų kamuoja daiktiškojo pasaulio nerealumo jausmas, todėl ir kuriami mechanizmai, turintys kiek nors kompensuoti šitokį nerealumą, nes akivaizdu, kad pasaulio nerealumas negali būti malonus; visai priešingai, jis sukelia tai, ką dabartiniu žargonu galima pavadinti diskomfortu, ir tas diskomfortas pirmiausia yra ne fizinis, o metafizinis, todėl sunkiai pastebimas ir dar sunkiau fiksuojamas kaip akivaizdi duotis. Kadangi tikrovės stoka negatyvi, pozityviai ji gali pasireikšti paneigdama, o kartu užmaskuodama savo grynąjį negatyvumą.

Galima spėti, kad pakvaišimas dėl realybės būdingas ne tik pirmykščiam žmogui ir kad žmo-

nijos raidoje jis ne tik neišnyksta, bet dar ir sustiprėja, žinoma, reikšdamasis pačiais įvairiausiais, ne tik religiniais, pavidalais, kadangi negatyvumas, kaip gryna galimybė, yra begalinis, o jo pozityvi kristalizacija baigtinė, todėl skleidžiasi kaip kintamas dydis. Štai dabarties megalopolio gatvė, tarsi upė tekanti tarp gelžbetonio sienų, ant kurių mirga vadinamieji *graffiti*; monotoniškai besikartojantis užrašų motyvas irgi žymi pavaišimą dėl realybės, vadinasi, maniakišką tikrovės stoką. „Aš esu!“ „Aš egzistuoju!“ „Aš esu toks ir toks!“ „Mano vardas štai toks!“ „Aš gyvenu šiame mieste!“ J. Baudrillard’ui šie užrašai kelia nuostabą, ir jis retoriškai klausia: „Ar mums nuolat reikia įrodinėti sau, kad egzistuojame?“ Klausimas retoriškas, bet atsakyti į jį galima neretoriškai: taip, reikia! Jeigu nereikėtų, niekaip negalėtume nei suprasti, nei paaiškinti obsesinio žmogaus poreikio visur, kur tik įmanoma, palikti savo buvimo pėdsakus. „Čia buvo toks ir toks, tokia ir tokia, tada ir tada!“ – tokius įrašus, išbraižytus anglimi, nuteptus dažais ar išpjaustytus peiliu, randame ne tik didmiestyje, bet ir nuošaliausiose vietose, netgi gūdžiuose miškuose, kalnuose, dykumose ar uolynuose. Visur, kur tik stabteli žmogus, apie savo buvimą jis palieka priminimą, materializuotą ant pastatų sienų ar medžių, ant akmens, metalo, popieriaus ar smėlio. Šitaip jis trokšta patvirtinti save, išsiduodamas, kad jį persekioja netikrumas savąja egzistencija, taigi vidinės tikrovės stoka. Gali pasirodyti, kad išorinės tikrovės stoka ir netikrumas savąja egzistencija yra visai skirtingi dalykai. Tačiau tai, kad žmoguje glūdi siekis vidinę tikrovės stoką kompensuoti būtent išorėje, paliekant juslinį savo buvimo pėdsaką, rodo, kad juslinio medžiagiškumo masės, pačios savaime, nepaženklintos žmogiškumo antspaudu, – m a n o buvimo žyme – nėra tikroviškos tiek, kad patvirtintų ne tik mano egzistenciją, bet ir jų pačių tikrovę. Tikro-

vės stoka yra vientisas fenomenas; žmogus stokoja ir vidinės, ir išorinės tikrovės. Žinoma, tikrovės stoka nėra paprastas išorinio pasaulio ar mano paties buvimo neigimas. Apskritai aš tikiu, ar net tariuosi žinąs, kad egzistuoju ir aš pats, ir išorinis pasaulis, tačiau Eliade’o minėtas pavaišimas dėl realybės ir troškimas patvirtinti savo tikrovę rodo, kad turima – ir subjektyvi, ir objektyvi – tikrovė stokoja intensyvumo, kad žmogui niekada nepakanka tikrovės, todėl jis pasmerktas nuolat jos geisti ir siekti. Galime spėti, kad geismas, nežiūrint jo konkrečių apraiškų, galiausiai yra tikrovės geismas, o kadangi tas geismas begalinis ir negali būti visiškai patenkintas kartą ir visam laikui, galima tarti, kad ir tikrovės stoka yra begalinė. Gyvendamas negaliu pasiekti tokios vietos ar tokios kiek stabilesnės būsenos, kuri man garantuotų visišką ramybę ir ilgalaikį pasitenkinimą, kitaip tariant, tokį tikrovės intensyvumą, kad nieko nebegeisčiau ir tapčiau toks pilnatviškas, kaip akmuo, medis arba lavonas.

Bet tikrovės gali stokoti ir jos geisti tik tokia būtybė, kuriai jos trūksta. Būtybėje, kuriai trūksta tikrovės, turi „egzistuoti“ kažkokia branduolinė tuštuma ar tuštumos branduolys. Ši tuštuma turi būti metafiziškai radikali, galima tarti, absoliuti, nes tik tokiu atveju ją būtų leistina visiškai supriešinti su tikrove, netgi pačia minimaliausia ir efemeriskiausia. Be to, toji tuštuma turėtų būti begalinė, nes baigtinę tuštumą galima užpildyti ir paversti tuštumos priešybe – tikrove. Tik begalinė ir absoliuti tuštuma gali būti pavadinta tikrovės priešybe arba netikrove. Bet kokia minimaliai intensyvi tikrovė, tarkime, net tokia tikrovė, kurią galėtume pavadinti iliuzija ar regimybe, vis dėlto jau būtų tikrovė, netikroviška tik intensyvesnės tikrovės atžvilgiu. Iliuzija ar regimybė nėra niekas; ji gali egzistuoti ir dažnai egzistuoja taip intensyviai, kad bent jau žmogui gali daryti ir daro didesnę poveikį negu

tai, kas atsiveria kaip tikrovė sveiko proto ir patikimos, būdraujančios patirties akiratyje. Todėl kalbame būtent apie absoliučią ir begalinę tuštumą, persekiojančią būtybę, kuriai esmingai stinga tikrovės, netgi pačios minimaliausios. Radikali tuštuma gali būti tik tokia tuštuma, kuri prilygsta Nekiui. Būtybę, kuriai esmingai trūksta tikrovės, persekioja Niekis. Tokioje būtybėje glūdinti branduolinė tuštuma irgi turėtų būti Niekis. Būtybė, kurioje glūdi branduolinė tuštuma ir kurią persekioja Niekis, yra žmogus. Tik todėl, kad žmogų persekioja Niekis, žmogų gali kankinti begalinis geismas, žymintis būtent iš Niekio kylantį begalinį negatyvumą, nebūdingą jokiai kitai gyvai būtybei, jokiai negyvam daiktui ar esiniui. Jei žmogaus metafizinį branduolį sudaro Niekis, tada formulė, išreiškianti metafizinį žmogaus ypatingumą ir išskirtinumą, pirmiausia pasireiškiantį per kasdienybę, vartojimą bei kūrybą persmelkiantį negatyvumą, yra tokia: naikinimas + Niekis. Nuo kitų gyvų ir negyvų būtybių bei esinių žmogų skiria ne naikinimas, o Niekis. Galima spėti, kad netgi kūryboje pasirodantis pozityvumas galiausiai kyla iš Niekio. Metafizine arba ontotopine savo prigimtimi žmogus yra Niekio Sūnus. Jei žmogus savo sielos (būtent sielos!) gelmėse slepia Niekio žaizdą, tada klausimas „Kas yra žmogus?“ yra dviprasmiškas, o filosofinė antropologija problemiška. Atsakyti į šį klausimą, reikėtų atsakyti į klausimą „Kas yra Niekis?“ arba į klausimą „Kokia Niekio esmė?“ Tačiau neįmanoma atsakyti nė į vieną iš šių klausimų todėl, kad Niekis ne–yra, taigi neturi egzistencijos, ir todėl, kad Niekis neturi esmės. Jeigu Niekio nėra ir jeigu jis neturi esmės, Niekio Sūnus turėtų būti beesmis. Radikali žmogaus savižina prilygtų jo virtualiai savinaikai, kurią pats žmogus vargu ar galėtų pakelti. Reikia daug drąsos ir stiprybės, kad pripažintum savo kilmę iš Niekio ir įsteng-

tum ramiai gyventi. Nesunku suprasti, kad „normalus“ žmogus niekaip nepripažintų savo kilmės iš Niekio. Geriausia jam būtų manyti, kad jis yra „Dievo paveikslas“, kitaip tariant, kad žmogų sukūrė „Dievas“, nes begalinis kūrėjo pozityvumas užtikrintų pozityvumą ir kūriniumi, tegul tik baigtinį. Žmogui geriau būti kilusiam iš beždžionės negu iš Niekio. Bet kokia iliuzija geriau negu Niekis, todėl žmogus atkakliai tvirtins, kad pats Niekis yra iliuzija, šitaip tikėdamasis ir trokšdamasis įsiesminti ir įsibūtentinti. Ir kas galėtų pasmerkti tokį žmogaus troškimą, kas galėtų iš jo pasityčioti netgi tiesos labui? Juk atrodo akivaizdu, kad jei žmogus kildinamas iš Niekio, krintama į nihilizmo pragarmę ir žmogui nepaliekama jokios vilties. Atrodo, akivaizdu, kad kilmė iš Niekio žmogų pasmerkia niekybei, o jo gyvenimą ir darbus – beprasmybei. Tačiau neskubėkime ir pamąstykite. Visų pirma hipotezė, kad žmogus, kilęs iš Niekio, neprieštarauja kreacionistinei hipotezei, pagal kurią „Dievas“ kuria iš Niekio visą pasaulį, vadinasi, ir žmogų, nes šiaip ar taip žmogus yra pasaulio dalis, nors, kaip ne kartą sakyta, unikali. Jei mūsų negąsdina kreacionistinė žmogaus kilmė iš Niekio, kodėl turėtų gąsdinti hipotezė, pagal kurią žmogaus metafizinį branduolį sudaro Niekis, tačiau kuri nepretenduoja atsakyti į klausimą, iš kur atsirado pats Niekis ir kodėl jis įsikūnija žmoguje. Kadangi žmogaus metafizinį branduolį sudaro Niekis, žmogus pačiam sau yra esmingoji paslaptis. Mes nežinome ir negalime sužinoti, kas yra žmogus kaip tik todėl, kad negalime žinoti, kas yra Niekis, o tai reiškia, kad žmogus visada yra kažkas daugiau, negu jis apie save žino ar gali sužinoti. Tačiau mes galime žinoti, ką pagimdo Niekis, ir iškart pasakykime, kad Niekio vaikai anaip tol nėra nei niekingi, nei neišvengiamai niekšiški, nors jie gali būti ir tokie. Be to, galime žinoti, kad iš Niekio

kyla ne tik žmogaus trūkumai, bet ir pranašumai. Kadangi žmogaus esmė ir branduolys yra Niekis, jo galimybės neribotos ir jis gali tapti bet kuo. Iš Niekio kyla ir stulbinamas žmogaus destruktivumas, ir jo neprilygstamas kūrybiškumas. Todėl žmogus negali neperžengti saiko arba į vieną, arba į kitą pusę. Jo lemtis yra *hiubris*: būti piktesniam už tigra, švelnesniam už balandį, baisesniam už šėtoną, geresniam už angelą, kvailesniam už vištą, gudresniam už lapę, sunkesniam už akmenį, lengvesniam už pūką, lėtesniam už sraigę, greitesniam už gepardą, menkesniam už smėlio grūdėlį ir didingesniam už taifūną. Pavadinime „Niekio Sūnus“ nėra nieko niekinama ar nihilistiška, nors tai nereiškia, kad žmogus nėra nihilistas. Tačiau net jo nepašalinamas nihilizmas neduoda teisės nei smerkti, nei šlovinti žmogų. Tokią teisę galėtų turėti tik aukštesnė būtybė, tačiau filosofas toks nėra; jis gali pabandyti tik papasakoti <...>

<...> tikėtiną mitą apie Niekį, pratęsdamas jau žinomus mitus. Krikščioniškoji pasaulio sukūrimo iš Niekio versija nutyli esmingą detalę. Mitas nepasako, kas atsitiko su Niekium po pasaulio sukūrimo. Neįtikėtina, kad *v i s a s* Niekis virto savo priešybe – monolitiška tikrove. Todėl šį mitą galima papildyti, pasiremiant dabartiniu astrofiziniu mitu, kuris kažkiek panašus į krikščioniškąjį mitą. Visata turi pradžią. Ji atsiranda iš pirmykščio atomo, sklandančio neįsivaizduojamoje vietoje ir neįsivaizduojamame laike, nes iki visatos atsiradimo nėra nei erdvės, nei laiko. Pirmykštis atomas žmogaus akimis gali būti laikomas ir Niekio burbulu, nes jis yra absoliučios būties telkinys, o absoliuti būtis niekuo nesiskiria nuo absoliutaus Niekio. Astrofizikai toliau pasakoja, kad pirmykštis atomas sprogo, o po Didžiojo Sprogimo visatos pramotė suskyla į dvi dalis – materiją ir antimateriją. Kur dingsta antimaterija, astrofizikai nepasako; tiesiog ji kažkur „yra“, kažkaip „egzistuoja“, bet mes nieko negalime apie ją žinoti, kadangi antimaterijos „egzisten-

cija“ prilygsta paradoksaliai Niekio „egzistencijai“. Niekas nedraudžia papildyti šį astrofizikų mitą ir tarti, kad žinome, kur „egzistuoja“ antimaterija; žinome, nes tai akivaizdu. Antimaterijos vieta ir buveinė yra žmogaus siela arba vadinamoji idealybė. Juk sielos gimdoma idealybė per tūkstantmečius buvo laikoma materijos priešybe, ir šitokia sielos sampratai galima pritarti be išlygų. Taigi būtent žmogus, kaip Niekio Sūnus, yra tikroji, fenomenologiškai patikrinama, antimaterijos „egzistavimo“, tiksliau tariant, jos veikimo vieta. Taip išryškėja nepermdaujama kūrimo ironija. Kurdamas pasaulį iš Niekio, „Dievas“ nesunaudoja visos Niekio žaliavos; šitaip ir negali būti, nes pasaulis baigtinis, o Niekis begalinis. Dalį šios žaliavos jis atiduoda kūrinių karūnai, savo paveikslui ir panašumui, Adomui ir jo ainams. Iš tikrųjų sukuriame du pasauliai: vienas pozityvus, julinis, nežmogiškas; kitas negatyvus, antipasaulis, antjushumas kaip begalinio negatyvumo stichija, sutelkta žmoguje ir jo kūriniuose. Tai, kad žmogaus ontotopinį branduolį sudaro Niekis ar antimaterija, ir lemia jo absoliutų unikalumą, negyvūniškumą. Gyvūnas – tai materiją ryjanti materija. Niekio Sūnus – tai materiją ryjanti antimaterija. Žmogus labai tiksliai mėgdžioja pirminį visatos atsiradimo modelį. Jei visata atsiranda iš pirmykščio burbulo, kurį sudaro materijos ir antimaterijos, būties ir Niekio mišinys, tai žmogų tiesiog fenomenologiškai galima laikyti tokiu pirmykščiu burbulu, nes jis sudarytas iš kūno ir sielos, taigi iš materijos ir antimaterijos mišinio. Ar tai reiškia, kad mūsų laukia antras Didysis Sprogimas; ar tai reiškia, kad pirmykštį burbulą pakartojantis antrasis burbulas irgi gali sprogti, visai be jokios priežasties, paprasčiausia todėl, kad toks burbulas, sudarytas iš būties ir Niekio, jau savaime yra sprogstamasis mišinys? Tereikia, kad būtų sukaupta kritinė antimaterijos, kaip Niekio avatarų sanaujos, masė. Galimas daiktas, kad istorija yra ne kas kita, kaip tokios masės didinimas ir kaupimas; galimas daiktas, kad kritinė antimaterijos masė jau sukaupta. Kas gali žinoti? Kodėl negalėtume spėti, kad, H-bomba ar dar koks nors nihilistinio naikinimo žais-

las yra didžiosios kūrimo ironijos omega taškas? Jei taip, tai galima tikėtis antrojo Didžiojo Sprogimo. Pasakojama, kad pirmykštis sprogimas pagimdo grynąją šviesą, kur kas šviesesnę už šviesą, spinduliuojamą žemiškosios Saulės. Ar antroji šviesa bus irgi tokia pat gryna? Mes taip ilgimės ir atkakliai siekiame grynosios šviesos. Ar mums lemta ją pamatyti? Kas žino? <...>

<...> apie Niekio veikimą ir jo padarinius. Vienas iš tokių padarinių, pats lemtingiausias, yra tikrovės stoka. Jeigu žmogaus metafizinį branduolį sudaro Niekis, jei kiekvieną, patį menkiausią ar patį didingiausią Niekio Sūnaus judesį – veiksmą ar neveikimą, mąstymą ar nemąstymą, kalbėjimą ar tylą, – persekioja Niekis, tada žmogus yra būtybė, esmingai stokojanti tikrovės. Tikrovės stoka yra absoliuti konstanta, vienintelis ir tikrasis *a priori*, nepriklausantis nuo jokių geochroninių ar geotopinių aplinkybių, epochų, vietų, erdvių ar laikų. Niekio tironija ir tikrovės stoka yra net ne antropologinis ar biologinis, o geologinis veiksnys, lemiantis planetos ateitį: jos išlikimą ar sunaikinimą. Tikrovės stoka paaiškina pamatinį žmogaus išskirtinumą žyminti veiksnį – amžiną siekį kompensuoti tikrovės stoką kuriant tai, ką pavadinsime Tikrovės Mašinomis. Dirbtinių pasaulių ir dirbtinio žmogaus pasaulio kūrimas traktuotinas kaip mentali pastanga suintensyvinti tikrovę, nes jos visada trūksta dėl Niekio pertekliaus. Pačios didingiausios kultūros yra milžiniškos Tikrovės Mašinos, ir juo didingesnė kultūra, juo labiau ji liudija didesnę tikrovės stoką. Ir *mutatis mutandis*: juo didesnė tikrovės stoka, juo didingesnė kultūra reikalinga, kad būtų kažkiek kompensuota tikrovės stoka, nes juo didesnė tikrovės stoka, juo baisesnė tuštuma persekioja Niekio Sūnų ir juo galingesnė turi būti Tikrovės Mašina, gaminanti kultūros kūrinius. Savo ruožtu didžiosiose kultūrose kuriamos dalinės Tik-

rovės Mašinos: religijos, menai, metafizikos, mokslai, technikos ir technologijos. Dėl nenu-maldomo tikrovės geismo, Niekio Sūnus pasmerktas išradinėti įvairiausias Tikrovės Mašinas, pradedant Dievais, baigiant narkotikais ir kulinarija.

Tikrovės stoka lemia ir kitą pamatinį žmogaus egzistencijos faktą: tai kaukės ilgesys. Žmogus visada geidžia būti ne tuo, kas jis yra, ir nenori būti tuo, kas jis yra, nes tik tapdamas Kitu, susitapatindamas su kauke, jis gali pabėgti nuo pamatinės negalios – būti Niekio vietininku, pažymėtu nuolat skaudančia tuštumos žaizda. Žmogui, kaip „štai šitam“ individui, kaip „Aš“, kaip „Ego“, reikalingas pripažinimas, bet „Aš“ galiu būti pripažintas ne kaip neapibrėžta ir tuščia savastis, o tik kaip kaukė. Pats savaime esu Niekis; mano viduje nieko nėra arba „yra“ būtent Niekis. Būdamas tik savimi, „Aš“ nebūnu intensyviausia šio žodžio reikšmė; būdamas savimi, „Aš“ esu nevisavertis, mano būtis pernelyg efemeriška, pernelyg lengva, persmelkta Niekio niekybės. Grynasis „Aš“ besvoris. Tikroviškai būnu tik tada, kai susitapatinu su kauke ir esu pripažįstamas Kito. Kitas legalizuoja mano būtį. Kitas gali būti kas tik nori – „Dievas“, bendruomenė, mano artimas, tas, kurį aš myliu ir kuris myli mane ir netgi mano priešas. Nuo laukinio kaukės, rodančios geismą susitapatinti su savo totemu, virsti gyvūnu ar augalu – tobula, pilnatviška, Niekio tuštumos nepersekiama būtybė – iki dabartinio „jei tavęs nėra Ekrane, tavęs apskritai nėra“, visur akivaizdus tikrovės stokos sukeltas kaukės sindromas, iš kurio kyla nenugalima trauka susitapatinti su savo socialine kauke ar socialiniu vaidmeniu, nebūti savimi, nes visuomenė mane pripažįsta tik kaip kaukę arba kaip aktorį. Kaukės ilgesys lemia tai, kad žmogus bet kuria kaina siekia ne tik socialinio, bet ir ontotopinio konformizmo, su-

silyginimo ar susitapatinimo su anonimiška visuotinybe. Tai gerai mums pažįstamas tapatybės geismas, ypač sustiprėjęs ar veikiau tik išryškėjęs globalistiniame universume. Kad ir kaip būtų keista, pasiekti ar turėti tapatybę kaip tik ir reiškia nebūti savimi. Ir tai visai suprantama, nes vadinamoji savastis tėra Niekis. Būti kuo nors reiškia nebūti savimi kaip Niekio telkiniu. Nusikratydamas tuščios savasties, tapdamas Kitu, šiek tiek užpildau Niekio tuštumą, susilpninu savęs nerealumo ir netikrumo jausmą, persekiojantį kiekvieną būdraujančio žmogaus akimirką. Kaukė nėra atsitiktinumas ar savavališkai pasirenkama būklė; kaukė absoliučiai būtina. Kiek žmogus pasmerktas tikrovės stokai, tiek jis pasmerktas ir kaukei. Tik visiškoje vienvėje kaukė gali nukristi, užtat Niekio Sūnus nepakelia vienvės. Pats vienas jis negali atsilaukyti prieš Niekio tuštumą. Ir tik kaukė gelbsti nuo vienvės bei tuštumos, dovanodama bent jau minimalų tikrovės intensyvumą.

Nors tikrovės stoka ir nenumaldomas jos geismas yra monumentalus *a priori*, būdingas žmogui kaip unikaliam rūšinei būtybei, bet šio *a priori* intensyvumas ir ekstensyvumas nėra vienodas visose geotopijose ir geochronijose. Pats Niekis yra konstanta, bet jo intensyvumas ir tikrovės stoka yra kintamieji, o intensyvumo laipsniai begaliniai. Pirminis skirtumas, nulemtas nevienodo Niekio intensyvumo ir nevienodos tikrovės stokos, – tai lyčių skirtumas. Vyrą ir moterį nevienodai intensyviai persekioja „prigimtinė nuodėmė“, Niekio tuštuma; vyras ir moteris jaučia nevienodą tikrovės stoką. Taisyklė tokia: moteryje mažiau Niekio negu vyre; vyrą persekioja nepalyginti intensyvesnis tikrovės geismas negu moterį. Geismas – pirmiausia vyriška kategorija. Moteris niekada visiškai nepraranda Rojaus. Tik vyras iš Rojaus ištremtas galutinai. Tačiau nesama absoliutaus vyro ir absoliučios

moters. Vyre esama moteriškumo, o moteryje – vyriškumo. Užtat Niekio liga užkrečiama; vyras gali užkrėsti moterį, ir kai kuriose kultūrose ją užkrečia taip stipriai, kad moteryje prabunda tikrovės geismas, beveik prilygstantis vyriškam. Klasikinis šitokio užkrėtimo pavyzdys yra feminizmas, suklestėjęs būtent mūsų kultūroje. Bet ir priešingai, moteris gali užkrėsti vyrą savo pilnatve, kuri susilpnina vyro vyriškumą ir pažadina jame androginiškumą. Abipusis užkrečiamumas kelia grėsmę lyčių unikalumui. Transvestitas yra savotiška pagunda, akivaizdžiai žyminti Niekio Sūnaus geismą tapti kažkuo kitu, nei yra jis pats. Siekdamas tapti moterimi, vyras slapčia tikisi nusikratyti Niekio naštos ir susilpninti Tikrovės stoką. Galimas daiktas, kad moteris, geidžianti tapti vyru, siekia to paties – šiek tiek nuskausminti ir ją kamuojančią Niekio žaizdą, nes egzistenciškai nepatiria to skausmo, kuris kamuoja vyrą. Galiausiai abipusis vyro ir moters geismas irgi nulemtas abiejose lytysė glūdinčios Niekio tuštumos. Susiliedami erotinėje palaimoje, vyras ir moteris tikisi pasiekti pilnatvę. Apie šią viltį pasakoja Aristofanas Platono „Puotoje“. Deja, mirtingajam tokia pilnatvė nepasiekiamą, ir joks vyro ir moters susiliejimas neužpildo žiojėjančios Niekio bedugnės. Tačiau kadangi vyre Niekio daugiau negu moteryje, pavadinimas „Niekio Sūnus“ tiksliau išreiškia ontotopinę žmogaus situaciją, todėl šį pavadinimą vartojame kaip bendrinį. Niekio intensyvumo skirtumas pagal lytis nėra vienintelis. Net individų, priklausančių tai pačiai lyčiai, Niekio tuštuma ir netikroviškumo jausena gali ryškiai skirtis. Šiuo atveju taisyklė tokia: kuo stipresnė natūra, tuo didesnė Niekio tuštuma ir tuo galingesnis Tikrovės geismas. Šis pasiskirstymas išsiskleidžia stipriųjų ir silpnųjų metafiziniame dualizme, kurio negali visiškai įveikti jokie socialiniai varžtai, jokios institucijos ar įstatymai,

tik apribojantys stipriojo geismą ir pažabojantys iš šio geismo kylantį agresyvumą bei valią plėstis iki begalybės. Žinoma, kaip ir lyčių skirtumo atveju, nesama absoliučiai stipraus ar absoliučiai silpno žmogaus. Tarp šių kraštutinių egzistuoja daugybė pereinamųjų grandžių, nes nėra tokio stipriojo, kuris nebūtų pranoktas dar stipresnio, ir nėra tokio silpnojo, kuris nebūtų pranoktas dar silpnesnio. Be to, stiprybės ir silpnumo rūšys irgi yra labai įvairios; kūno silpnę atveria sielos stiprybė, o sielos geibumą – galingas kūnas, bet galiausiai stiprųjį nuo silpnojo skiria geismo intensyvumas. Silpnasis nepajėgia geisti taip intensyviai kaip stiprusis. Viename poliuje – geismo nepriteklis, kitame – jo perteklius. Stipriųjų ir silpnųjų dualizmas neišvengiamas ir net pageidautinas, nes tik dėl šio dualizmo įmanoma bent jau minimali socialinė harmonija, be kurios negalėtų egzistuoti jokia visuomenė, o todėl ir pats Niekio Sūnus, esmingai visuomeninė būtybė, pripažinimo geismą galinti patenkinti tik bendraudama su kita tos pačios prigimties būtybe. Bendruomenė, sudaryta vien tik iš stipriųjų, neišsivaizduojama, kaip ir bendruomenė, sudaryta vien tik iš silpnųjų.

Niekio ir tikrovės stokos intensyvumas keičiasi kartu su žmogaus amžiumi. Kūdikis beveik nejaučia tikrovės stokos ir gyvena pilnatvės Rojuje, todėl nedaug skiriasi nuo gyvūno. Vaikas jau pradeda jausti tikrovės stoką, jame palaipsniui atsiveria vis didesnė Niekio skylė, galutinai atsirandanti kartu su „Aš“ savimone. Vaikas viena koja dar Rojuje, bet kita jau žengia į pasaulį, valdomą Niekio furijų. Visa savo galia Niekio tuštuma prasiveržia jaunystėje ir persekioja Niekio Sūnų iki mirties, nors brandos, juolab senatvės, metais gali prarasti savo nihilistinį intensyvumą.

Tikrovės stokos nevienodumas lemia ne tik skirtumus tarp individų, bet ir begalinę žmo-

gaus kaip rūšies sklaidos erdvėje ir laike įvairovę. Kultūrų įvairovė, kalbų įvairovė, rasių įvairovė, tautų įvairovė – visa tai Niekio intensyvumo skirtumų padariniai. Netgi ta pati kultūra skirtingais laikotarpiais gali būti nevienodą tikrovės stoką, ir šiuo požiūriu Spenglerio hipotezė apie tam tikros kultūros amžiaus tarpsnius, primenančius pavienio žmogaus gyvenimo tarpsnių slinktį nuo vaikystės iki senatvės, nėra laužta iš piršto. Netgi rasių skirtumai tiesiogiai susiję su Niekio tuštumos intensyvumu. Galimas daiktas, esama net paslaptingos simbolinės taisyklės: juo tamsesnė rasei būdinga spalva, juo mažesnė tikrovės stoka ir silpnesnis Niekio intensyvumas. Baltoji rasė pasmerkta pačiai intensyviausiai tikrovės stokai, todėl būtent jai buvo lemta sukurti galingiausias Tikrovės Mašinas ir užtvindyti jomis visą žemės rutulį. Bet dėl tos pačios priežasties baltosios rasės žmogus jaučia didžiausią tikrovės stoką, jam labiausiai skauda Niekio žaizdą, todėl tai pats nelaimingiausias žmogus, labiausiai nutolęs nuo pilnatvės ir gyvuliškojo Rojaus ramybės. Nepasotinamas tikrovės geismas, fatališkai stumiantis baltąjį žmogų į begalybę ir ontotopinį imperializmą, yra neabejotinas jo nelaimingumo – lyginant su kitomis rasėmis – indeksas. „Nelaimingosios sąmonės“ sindromas, apie kurį pasakoja Hegelis savo „Dvasios fenomenologijoje“, kaip visuotinis reiškinys gali atsirasti ir egzistuoti tik Vakarų žmonių, baltajame žmoguje; jo bespalviškumas simboliškai žymi paties intensyviausio Niekio perregimumą. Niekis tarsi Baltojo Banginio fantomas nuolat persekioja baltąjį žmogų, todėl jis pasmerkta amžinai persekioti Niekį, kurio neįmanoma pagauti, nes Niekis, pagal apibrėžimą, negali kristalizuotis apibrėžtu ir baigtiniu pavidalu; tarsi Protėjas jis nuolat išslysta iš rankų, palikdamas begalinį ilgesį, nepasotinamą geismą, nesuprantantį savo prigimties, neži-

nantį savojo objekto ir tampantį begalinio pažinimo ir tokios pat ribų nebeprapažįstančios veiklos (valios viešpatauti) paskata. Mažiausiai Niekio juodajai rasei priklausančiame žmoguje. Tai pilnatviškiausias žmogus, dar nepraradęs Rojaus palaimos, ir jei ne baltojo žmogaus benamystė ir agresyvumas, juodasis žmogus, galimas daiktas, dar ir dabar gyventų Rojuje. Tarpinės rasės – geltonoji ir raudonoji – nepažįsta nei baltąjį žmogų persekiojančios beribės Niekio tuštumos, nei juodaodžio egzistencinės pilnatvės, todėl nėra nei tokios nelaimingos kaip pirmoji, nei tokios laimingos kaip antroji. Kiekviena rasė turi unikalių bruožų, būdingų jai labiau negu kitoms rasėms. Tačiau tarti, kad kuri nors rasė turi daugiau pranašumų ir mažiau trūkumų negu kitos, būtų visiškai nepagrįsta, nes mes neturime jokių absoliučių matų, kuriais remdamiesi galėtume teigti, kad kuri nors rasė pranašesnė už kitą arba už jas žemesnė. Be to, priklausomai nuo aplinkybių tai, kas vienoje ontotopinėje ar geotopinėje situacijoje gali būti laikoma pranašumu, situacijai pasikeitus tampa trūkumu. Vien todėl rasistinės teorijos, iškeliančios kurios nors rasės nelygstamą pranašumą kitų atžvilgiu, nėra ir negali būti nei pagrįstos, nei įtikinamos. Nežinia, ar visi žmonės lygūs prieš „Dievą“, nes kiekviena rasė ar net mažesnė žmonių grupė turi savo dievus, o „Dievas“, kurio vardą mes rasome didžiąja raide, tėra tik krikščionių Dievas. O jis nepripažįsta žmonių lygybės; geriausi ir pranašiausi tie, kurie jam meldžiasi. Tačiau visi žmonės lygūs prieš Niekį, nepripažįstantį nei išskirtinių žmonių, nei išrinktųjų tautų, rasių ar kultūrų. Šią ontotopinę lygybę išreiškia paprastas ir lemtingas žodis – mirtingasis. Būti mirtingam reiškia nuolat stovėti Niekio akivaizdoje ir įsibūti į savo pamatinį baigtinumą, visus žmones pasmerkiantį tam pačiam likimui. Mirtingųjų bendruomenė nepripažįsta nei išskirtinu-

mo, nei ribų, nei segregacijos. Niekio Sūnus – universaliausias vardas, išskylantis virš geotopinių ir geochroninių skirtybių. Tačiau kartu Niekio universalumas yra ir didžiausio individualumo bei įvairovės šaltinis, nes jo intensyvumo laipsniai begaliniai. Kad ir kaip atrodytų paradoksalu, tačiau būtent Niekis individualizuoja ir iš jo kyla individualizacijos principas, žmogiškumo masyvą suskaidantis į nesuskaičiuojamų individualizuotų darinių – ir kolektyvinių, ir vienetinių – arealus. Ne tik rasės, bet ir tautos gali būti individualizuojamos pagal tai, koku intensyvumu jose pasireiškia tikrovės stoka ir iš Niekio tuštumos kylantis negatyvumas. Tačiau mūsų tikslas nėra antropologinių Niekio padarinių analizė. Niekis mus domina kaip metafizinė duotis, o jo padariniai – kaip ontotopiniai faktai, daugiau ar mažiau būdingi žmogui apskritai. Glausti pasamprotavimai apie antropologines Niekio konkretizacijas gali būti priimti kaip niekuo neįpareigojančios hipotezės ar net kaip tikėtini mitai, nepretenduojantys į kokią nors gelžbetoninę tiesą ar „sutikimą su empiriniais faktais“.

Dabar iškelkime ontotopiškai svarbų klausimą: ar Niekis glūdi tik žmoguje, ar jis yra ir visuotinė metafizinė duotis, persmelkianti visą esinį ir fatališkai ženklinanti net nežmogiškumą, juslinio išorės pasaulio daiktus ir įvykius? Ar pasaulis kybo virš Niekio bedugnės? Kitaip tariant, ar esama „objektyviojo“ Niekio kaip gamtinės duoties? Šito aš negaliu žinoti. Jokia mano egzistencinė patirtis, joks pažinimas, joks santykis su tuo, kas nesu aš pats, jokia veikla, joks vartojimas ar kūryba man neatveria Niekio kaip nežmogiškos tikrovės. Nežmogiškume, gamtiniuose ir net žmogaus sukurtuose daiktuose negaliu patirti to, ką būtų galima pavadinti pozityviu Niekio arba Niekio kaip savotiška substancine duotimi. Su Niekio, ar bent jau su

jo avatarais, susiduriu tik tada, kai „peržengiu“ juslinį horizontą ir apskritai jausmo mases. Toks peržengimas visada virtualus, t. y. ne fizinis, o metafizinis. Žengdamas anapus juslinio horizonto ir paties daiktiškojo jausmo, iš tikrųjų aš atitrūkstu nuo išorės pasaulio (įskaitant ir savo kūną) ir smelkiuosi į save ir tik savastyje galiu patirti Niekį, nors ir labai paradoksaliai – kaip neduoties duotį ar duoties neduotį. Niekis man duotas tik kaip „subjektyvus“ fenomenas, bet ne kaip „objektyvi“ realybė. Kalbėti apie „objektyvų“ Niekį reiškia pasiduoti spekuliatyvioms fantazijoms ir gnostiniams kliedesiams. Nežmogiškame pasaulyje esama naikinimo; apie tai jau kalbėjome. Bet naikinimą galima patirti irgi netiesiogiai, tik juslinės-daiktiškos realybės fone. Be to, gamtinis naikinimas visada santykinis: vieno esinio nyktis kartu yra kito esinio rastis. Gamtinį naikinimą būtų tiksliau vadinti nyksmu, šitaip pabrėžiant jo santykinumą. Esinijoje esama nyksmo, bet nesama absoliutaus naikinimo. Juolab jame niekur nėra Niekio. Šiuo metu gerai žinoma, kad net tai, kas vadinama tuštuma ar vakuumu, nėra Niekis. Žinoma, tuštumoje išsiskleidžiančią realybę galima įvardyti tik metafiziškai, pavyzdžiui, kaip „bangą“, „lauką“, „energiją“, „traukos jėgą“ ar „bangų paketą“, bet nė viena iš šių realių duotųjų nėra Niekis, kurio „objektyvumą“ paneigia kad ir telekomunikacijų kasdienybė arba kosminio spinduliavimo faktai. Net tuštumos vaizdinys nėra tikslus, o sąvoka abejotina; gamtoje nėra tuštumos, todėl galima spėti, kad „tuštumos“ sąvoka ar vaizdinys kilęs ne iš nežmogiškojo pasaulio, o iš paties žmogaus. Galimas daiktas, kad vadinamoji tuštuma tėra vienas iš daugybės Niekio avatarų. Pasaulyje nėra nieko, ką būtų galima pavadinti absoliučiu Niekium. Objektiviai, jusliškai, daiktiškai Niekis nepatiriamas. Tačiau tai, kad mes turime Niekio pagavą, rodo paties žodžio „Nie-

kis“ egzistavimo faktas. Jei Niekis būtų niekai ar būtų (ne)duotas kaip visiškai niekybė, neturėtume nė menkiausių Niekio pėdsakų net kalboje ir nieko apie jį nežinotume. Niekis nėra niekai ir todėl apie jį kažką žinome; žinome bent jau tiek, kad Niekis duotas, nors dar neaišku, kokia galėtų būti ši stulbinama duotis. Kol kas aišku tik viena, kad Niekis kažkaip susijęs su žmogiškąja realybe ir gali būti duotas tik kaip „subjektyvus“ fenomenas. Ar tai reiškia, kad Niekį turėtume laikyti tuo, kas žmogiška-pernelyg žmogiška, ar priešingai – tuo, kas pačiame žmoguje nežmogiškiausia – negatyviu nežmogiškumo pėdsaku pačiame žmoguje? Šis klausimas nėra retoriškas, nes mano santykis su manyje glūdinčiu Niekium nėra paprastas: jis nepavaldus tapatybės principui. Šiek tiek užbėgdami už akių tolesniems apmąstymams, konstatuokime akivaizdų dalyką: Niekis mane baugina, todėl žmogus susiduria su juo kaip su absoliučia svetimybė – patirdamas siaubą ir virpulį. Ar tai reiškia, kad Niekis yra absoliuti transcendencija? Betgi ne, kaip tik priešingai, jei Niekį galiu rasti tik savausioje savastyje, vidujausioje vidujybėje, tik savo sieloje ir niekur kitur, jį reikėtų laikyti absoliučia imanencija, taigi pačia žmogiškiausia ir „saviausia“, pačia intymiausia ir giminingiausia duotimi. Žmogus neturėtų bijoti to, kas absoliučiai imanentiška ar visiškai žmogiška. Bet aš bijau Niekio savyje; dar labiau bijau Niekio, dėsančio iš kito žmogaus akių. Visiems žinoma, kaip sunku atlaikyti tylintį kito žmogaus žvilgsnį; matyt, kaip tik todėl, kad iš Kito akių į mane žvelgia Niekio pragarmė. Tai turėtų reikšti, kad Niekis man pačiam pasirodo kaip baisingiausias nežmogiškumas ir net nežmoniškumas. Tačiau kartu Niekis gundo ir traukia kaip Aristotelio magnetas. Niekio trauka nėra tokia akivaizdi kaip atostūmis. Tačiau ji akivaizdi ir gali būti fiksuojama kaip fenomenologinis faktas.

Juk ką reiškia visi be galo įvairūs virtualaus susinaikinimo būdai, kuriuos žmogus išranda dar skendėdamas pirmąsį būvyje, o paskui neuilsdamas išradinėja vis naujus, vis subtilesnius ir rafinuotesnius? Ką reiškia visos pagundos ištirpti neapibrėžtybėje, susiliesti su anonimiška visuotinybe, sunaikinti savąjį „Aš“, nugrimzti į įvairiausias nirvanas, pabėgti nuo savojo individualumo naudojant visokias virtualaus susinaikino priemones – smilkalus, alkoholį, narkotikus, muziką, specialias „budistines“, mistines, religines ar estetiškes technologijas? Ką reiškia nesibaigianti aštrių pojūčių medžioklė ar greičio kultas, tapęs mūsų kasdienybės dalimi? Tą patį: geismą ištirpti neapibrėžtybės vandyne, taigi įsiniokinti, pasinerti į Niekį, susinaikinti, nors tik „laikiniai“, virtualiai. Kartais atrodo, kad vadinamoji kultūra tėra vis naujų virtualaus susinaikinimo technikų ieškojimas ir gaminimas. Niekis gundo ir traukia – nuo šio fakto niekur nepabėgsi ir, galimas daiktas, jis geriausiai rodo Niekio absoliuto imanentiškumą, jo žmogišką-pernelyg-žmogišką kiltį. Juk tik panašus traukia panašų. Taigi Niekis yra ne tik metafizinės tremties vieta, bet ir savotiška metafizinė žmogaus tėvynė, ir nežinia, ko jame daugiau – svetimumo ar savasties. Šiaip ar taip, mano (kaip ir kiekvieno kito „mano“) santykis su Niekium dvejopas: atostūmis ir trauka. Niekis ir stumia nuo savęs, ir traukia prie savęs, jis yra ir prakeikimas, ir pagunda, mes vienu metu jo bijomės ir kartu jis mus nenugalimai keria. Ar šitoks dvejopas mano santykis su Niekium yra esmingoji paslaptis, sutampanti su iščių paslaptimi? Galbūt ir taip, tačiau bent jau paviršinės tokio dviprasmo manojų „Aš“ santykio su Niekium priežastys akivaizdžios ir paprastos. Niekis kelia mums siaubą, nes iš jo gelmių į mus dėsio mirties furijos, kas akimirka pasirengusios sunaikinti manąjį „Aš“, mano individualumą ir

gyvastį. Kas gyva, tas individualu, ir juo daugiau gyvasties, juo daugiau individualumo. O mes, žmonės, esame maksimaliai individualūs, užtat labiausiai bijomės mirties. Ir būtent akistatoje su Niekium ir, galimas daiktas, dėl šios akistatos mes pajuntame visiškos nunykties, t. y. mirties, alsavimą. Todėl Niekis negali mums nekelti siaubo, todėl jis atstumia, todėl Niekijje netaisoma nieko humaniška. Bet štai paradoksas: juk kaip tik – ir tik – Niekio fone išsižiebia pats individualumas ir jo radikaliausia savijauta – asmeniškumas; Aš-būtis, Ego. „Aš“ gali atsirasti tik kaip atostūmis nuo Niekio ir išsiskyrimas iš Niekio, ir juo intensyvesnė Niekio pagava, juo individualesnis „Aš“. Gyvūnas neturi ego kaip tik todėl, kad ji negali atsistoti Niekio akivaizdoje. Vadinasi, Niekis yra galutinis „Aš“ ir asmeniškumo, kaip specifiskai žmogiško individualumo, šaltinis. Bet nederu užmiršti, kad tas pats individualumas susijęs su kančia, o maksimalus individualumas – žmogaus asmeniškumas – su didžiausia kančia. Kenčia tik individai, o ne anonimiškos ir neapibrėžtos stichijos. O išsigelbėti nuo kančios galima tik panyrant į Niekį ir šitaip sunaikinant savo individualumą. Tai puikiai žinojo ne tik Buda, bet ir visos religijos bei filosofijos. Štai kodėl mūsų paniškas bėgimas nuo Niekio toks dviprasmiškas ir, pripažinkime, paslaptinis: mes bėgame nuo to, prie ko traukia mūsų giliausi instinktai. Neišmatuojamose savasties gelmėse, ten, kur dar nėra nei Ego, nei individualizacijos, tūno ištirpimo pravienyje geismas, kuris yra ir susinaikinimo, įsiniokinio ar net mirties geismas. O Niekis kaip tik ir yra stichija, ištirpdanti patį menkiausią skirtumą, išskirti, pačią nežymiausią įvairovę ar atskirybę, bet kokią individualizaciją, vadinasi, ir individualumą. Individualumo prarastis mums yra ir pragaras, ir rojus, ir gal veikiau rojus negu pragaras, nes toji prarastis leidžia sugrįžti į iščias, į mūsų pirmąs-

tę tėvynę, į Niekį. Adomas nebuvo individas, juolab asmuo, kol Viešpats neištrėmė jo į žemę. Juk tremtis iš Rojaus pirmiausia ir yra bloškimas į individualumą, palenktą įtampai, baimei, nerimui ir kančiai. Bet mes gerokai toliau nuo Rojaus negu Adomas. Jo individualumas, galimas daiktas, dar buvo užuomazginis, kaip šuns arba veveržio. Tačiau mes didžiąją dalį gyvenimo praleidžiame atkakliai ir net isteriškai teigdami, įtvirtindami, net sudievindami savąjį „Aš“. Dabar šitokia savitaiga laikoma vos ne aukščiausia dorybe. Tau sakoma: tu privalai būti asmenybė, tu privalai būti autonomiškas ir atsakingas, tu privalai būti laisvas ir pats, savo iniciatyva, pradėti kalbos ir veiksmų gijas iš pradžią, nuo savęs, nuo savo brangiausiojo „Aš“. Nuo isteriškos „Aš“ savitaigos prasideda visos moderniosios žmogus, net prievarta palenkiamas dekartiškajam: cogito/sum. Ir šitas „Aš“ dažnai tampa nebepakeliamas, ir mes trokštame iširti pravienyje, nusimesti sunkiai velkamą asmeniškumo ir laisvės našta. Poetai tik ir gieda apie lašą, trokštantį sugrįžti į vandenyną, iširti neapibrėžtyje. Na, o geriausiai tirpdo Niekis – tai pravenis, kuris visada su mumis. Tad Niekis neišvengiamai gundo; tai didžiausia ir galutinė metafizinė pagunda. Bet ir stumia, bet ir kelia didžiausią siaubą. Kybodami tarp Niekio ir būties nežinome, kas mums geriau: gyvenimas ar mirtis, išsiskyrimas iš Niekio ar sutaptis su juo.

Niekis klatingas. Jo klasta pasirodo ne tik atostūmio ir traukos dviprasmybe bei neaiškumu. Klatinga ir pati Niekio duotis. Ne kartą tarėme žodžius „atvirumas Niekui“, tačiau šie žodžiai irgi dviprasmiai, nes Niekis man atsiveria tik užsiverdamas, išsislaptina tik slėpdamasis, ateina nueidamas, priartėja nutoldamas, pasirodo nesirodydamas. Vien pagal apibrėžimą „Niekis“ turėtų būti traktuojamas kaip absoliuti neregimybė ir netgi kaip absoliuti neduotis.

Kaipgi gali būti duota tai, ko ne tik nėra, bet kas yra absoliutaus nebuvimo galimybės sąlyga. Niekis slepiasi atkakliai ir radikalai: jo slaptinumas ir slėpimasis, galimas daiktas, yra pati elementariausia, bet ir pati metafiziškiausia jo duoties sąlyga ar net duoties būdas. Niekis duotas kaip neduotis. Niekis slepiasi nuo Niekio Sūnaus ir todėl, kad Niekio Sūnus slepiasi nuo Niekio, nusišuka nuo jo, ir todėl, kad Niekis slepiasi „pats savaime“, kaip metafizinis X, niekada negalintis gauti apibrėžto pavidalo. Niekio Sūnui Niekis yra ne tik pats baisingiausias, bet ir pats slaptinčiausias svečias, besislepiantis ne tik nuo Niekio Sūnaus, bet ir nuo paties savęs ir pasirodantis tik per savo avatus, kurie, akiavaizdu, gali būti tik radikaliausios Niekio priešybės, tik „kas nors“ ir „kokie nors“. Dabar tarkime minimalistškai: Niekis gali pasirodyti tik per neniekį. Metafizinė Niekio duotis, kaip neduotis, tampa duotimi tik per tai, kas nėra Niekis, ir šituos unikalius darinius mes vadiname Niekio avatarais. Užbėgdami į priekį, pasakysime, kad jų – legionas, bet kartu atrodo, kad jų išvis nėra, nes Niekio avatarai ne tik nėra Niekis, bet gali būti skelbiami netgi Aukščiausia Tikrove, netgi Absoliutu, netgi Dievu. Niekio gelmė slepiasi, pasirodydama per paviršutiniškiausią paviršių. Bet ar Niekis turi gelmę? Ar jis turi paviršių, kurį galima priešpriešinti gelmei? Niekio tolybė pasirodo per artimiausią artumą, kurios visiškai nematyti, nes toji artuma artimesnė už arčiausią neniekio artumą. Niekis neregimas, nes perregimas kiaurai, lyg absoliučiai skaidrus stiklas, lyg Niekio Sūnų gaubiantis kupolas, skaidresnis už kriptolą, lyg atmosfera, tuštesnė už tuščiausią tuštumą. Jis ir absoliuti šviesa, ir absoliuti tamsa; banaliausia banalybė ir slaptinčiausia paslaptis; bedugnė gelmė ir lėkščiausias paviršius; vakuumas ir absoliutus tankis. Visi Niekio avatarai užmaskuoja Niekio

niekybę, Niekį paversdami jo priešybe. Niekis nepasirodo ir negali pasirodyti tiesiogiai: jis pasirodo tik kaip kaukė, bet Niekio kaukė uždenkia patį Niekį. Avataras sunaikina tai, kieno avataras jis yra, nes jis nors ir sutelkia Niekį, bet sykiu atsiranda kaip Niekio persimainymas į jo antipodą – antiniekį ar neniekį. Apie Niekį tiesiogiai negalima nieko pasakyti, nes bet koks pasakymas jau yra Niekio sunaikinimas ir pavertimas kažkuo. Jei Niekis yra grynasis negatyvumas, tai vien tik savo išraiška jis tampa grynu pozityvumu.

Niekis, kaip žmogaus sielos branduolys, lemia unikalų žmogaus bruožą, skiriantį jį nuo bet kokio nežmogiško esinio: žmogus, ne taip kaip mineralas, augalas ar gyvūnas, negali įeiti į tiesioginį santykį su tuo, kas nėra jis pats – su išoriniu pasauliu tol, kol jis esti būdraujančios būsenos, kitaip tariant, kol jis išsaugo vadinajamą sąmonę, kadangi būtent Niekis, pastatydamas neregimą pertvarą tarp manęs ir daiktų, man neleidžia su jais susiliesti. Nuo daikto mane skiria neregima Niekio plėvelė. Net Rojaus būklė nevisiškai įtikima: jei Adomas jau buvo žmogus, jei jis turėjo sąmonę ir kalbą, net gyvendamas Rojuje jis jau nebegalėjo egzistuoti taip, kaip egzistuoja gyvūnas – grimzdėdamas pravienyje ir jo teikiamoje palaimoje. Susvetimėjimas su pasauliu nėra joks atsitiktinumas ar sociologinė išimtis; ne, susvetimėjimas – tai metafizinė žmogaus lemtis, ar tiesiog pats jo metafiziškumas. Kaip tik dėl Niekio pragarmės, žmogų skiriančios nuo juslinio daiktiškumo, Niekio Sūnus gali egzistuoti tik kaip metafizinis gyvūnas, o todėl – kaip negyvūnas. Metafizika nėra jokia teorija; tai ontotopinis Niekio Sūnaus kybojimas Niekio tuštumoje. Jeigu tarp manęs ir regimo daikto nebūtų iš Niekio kylančios tuštumos, kurią Platonas vadina šviesa, o Heideggeris, galimas daiktas, – būtimi, aš apskritai negalėčiau matyti

daikto kaip štai šito ir paties pasaulio kaip artikuliuoto formų ansamblio, arba kosmoso graikiška šio žodžio reikšme. Bet koks juslinis daiktas man gali pasirodyti kaip išraiža iš tuštumos; jis išsiveržia iš Niekio, tiksliau pasakius, Niekis, užpildamas joslumo mases, jas supjausto į individualizuotus esinius. Grynas, intensyvus daikto regėjimas – girdėjimas, lytėjimas ir gal net uodimas ar skanavimas – suponuoja iš Niekio kylančią tuštumą, ir juo toji tuštuma tuštėnė, juo aiškiau regiu daiktą kaip štai šitą „objektą“. Be Niekio neįmanomas ne tik pažinimas, bet ir paprasčiausia juslinė daiktų pagava. Šis dalykas gerai žinomas filosofijai. Tačiau filosofija neklausia, kokia yra tos tuštumos galimybės sąlyga, kas lemia „objektyvios“ tuštumos duoties galimybę. Tuštuma neateina iš „objektyviojo“ pasaulio pusės, nes toje pusėje aš, kaip kasdienybės „subjektas“, turiu reikalą ne su daiktais, o su jusliškai koreliuotų reikšminių „bangų paketais“, su Pilkąja Mase. „Objektyviąją“ tuštumą lemia tai, kad aš kaip *ipse* esu Niekis ir Niekio skraistę užmetu ant joslumo masių, šitaip joslumo gniužulą susukdamas tarsi į koki Niekio kokoną. Kiekvienas daiktas kaip štai šitas yra toks Niekio kokonas: lėliukė įsisupusi į Niekio plėvelę. Niekis, plona ir perregima, tačiau neperplėšiama plėvele atskiriantis žmogų nuo joslumo masių, lemia tai, kad ši metafiziškai susvetimėjusi su pasauliu būtybė pasmerkta amžinajai tremtinystei, o sykiu ir geismui sugrįžti į prarastąjį Pravienį, bevaisiam geismui, kurį mes pavadiname tikrovės stoka. Negana to, Niekio Sūnus susvetimėjęs ne tik su išoriniu pasauliu, bet ir su savęs paties savastimi. Net Niekis savo sūnui neatsiveria netarpiškai. Niekio Sūnus ištremtas ne tik iš pasaulio, bet ir iš Niekio – savųjų įsčių ir tėvynės. Nuo paties Niekio žmogų skiria tūkstančiai Niekio avatarų, iš kurių susidaro toks storas kvaziesaties luobas, kad

Niekio Sūnus net nebeįtaria, iš kur jis kilęs, kokia jo tikroji gimtis ir dalia: jis užmiršta savo pamatinį baigtinumą ir mirtingumą, jis susidievina. Pernelyg nutolti nuo savasties, t. y. nuo paties Niekio, žmogui pavojinga lygiai taip pat, kaip ir pernelyg susvetimėti su pasauliu. Ir vienu, ir kitu atveju (nors apskritai šie atvejai yra ne priešybės, o vientisas vyksmas) Niekio Sūnus suseraga panhoministine vištakyste ir nebe-nuvokia, nei kas jis yra, nei kas jis nėra ir negali būti, nei kas jam leista, o kas neleista. Kaip tik tokį pernelyg didelį žmogaus susvetimėjimą su pasauliu ir pačiu savimi graikai vadina *Hiubris*, saiko peržengimu už kurį, pasak Herakleito, baudžia „Erinyjos, Teisybės padėjęs“. Deja, saiko peržengimas, yra veikiau taisyklė negu išimtis, ir juo labiau Niekio Sūnus įeina į savo nihilistinį beesmiškumą, juo radikaliau jis peržengia saiką.

Tik todėl, kad sielos bei idealybės (ne)esmės sudaro Niekis, ne tik žmogaus sąmonė, bet ir visa jo egzistencija yra intencionali. Jei sąmonė būtų pilnatviška, jei joje glūdėtų nors trupinėlis tikrovės, ji nebūtų intencionali. Pilnatvė nesi-veržia anapus savęs; ji rami ir rymanti. Intencionalumas žymi pamatinę ontotopinę stoką, pamatinę niekybę kaip sąmonės gyvenimo impulsą ir bedugnį pagrindą. Intencionalumas tėra paprasčiausias sąmonės niekingumo indeksas. Bet reikia ypač pabrėžti, kad sąmonės intencionalumas, kuriuo remiasi visa huserliškojo tipo fenomenologija, tėra tik antrinis fenomenas. Sąmonė nebūtų intencionali, jei intencionalumas neglūdėtų jos tikrajame ir vieninteliame šaltinyje – pačiame Niekyje. Niekis jau savaime intencionalus, nes jis persmelktas metafizinio geismo nusikratyti savo niekybės ir virsti neniekiu, tikrove. Galiausiai Niekis ir tėra metafizinis godulys, geismas virsti savo priešybe. Jei Niekio Sūnus bijosi Niekio, tai tik todėl, kad pats Nie-

kis „bijosi“ savęs, bėga nuo savęs, ir nukreiptas į tai, kas nėra jis pats, vadinasi, į tai, kas apskritai kažkaip „yra“. Tiksliau būtų tarti, kad intencionali yra ne Niekio Sūnaus sąmonė, o jo pasąmonė. Pirminis intencionalumas yra būtent pasąmonės intencionalumas. Jei nuvalkiotas ir lemtingą prieštaravimą savyje slepiantis žodis „pasąmonė“ turi kokią nors kiek aiškesnę reikšmę, tai tik tokią: pasąmonė yra Niekis. Tik šitaip traktuojant pasąmonę galima išspręsti šios kvaziduoties paradoksalumą: pačios pasąmonės tiesiogiai pagauti neįmanoma; kalbėti apie pasąmonę jau reiškia ją paversti sąmone, vadinasi, paneigti jos pirmą pradžią neduotį. Bet kokia pasąmonės duotis jau yra sąmoninga. Šiuo požiūriu visas froidizmas yra nesusipratimas, nes Freudo (ar Jungo) „pasąmonė“ iš tikrųjų traktuojama kaip savotiška „antroji“ sąmonė, glūdinti po „pirmąją“ – sąmone, įprasta šio žodžio reikšme. Bet jei pasąmonės branduolį sudaro Niekis, tada turime pripažinti, kad pasąmonės nėra kaip kokio savarankiško psichinio ar metafizinio arealo, kaip substancijos, pasižyminčios kokiu nors pozityvumu, tegul ir pačiu minimaliausiu. Bet jei pasąmonės nėra, tai nereiškia, kad ji neveikia. Sutapdama su Niekium, pasąmonė gali būti traktuojama kaip begalinis negatyvumas, sutampantis su begaliniu geismu, kaip tik ir lemiančiu žmogaus egzistenciją persmelkiantį intencionalumą – Kito tikrovės stoką ir siekį. Pasąmonė nihilistiška, todėl ir pamatinis intencionalumas nihilistiškas, neturintis jokio pozityvumo, ko nepasakysi apie sąmonę, kurioje esama tam tikro rudimentinio pozityvumo, vadinasi, ir neintencionalių duočių. Sąmonė gali būti – bent jau iš principo – patenkinta savi-mi, o pasąmonė nekenčia savęs ir minimalus jos geismas yra geismas virsti sąmone, sutampantis su Niekio geismu virsti Kažkuo. Intencionalumą galima vadinti Niekio nerimu, negalinčiu

kur nors baigtis ar nunykti, nes tai reikštų, kad nunyksta pats Niekis, o tai neįmanoma, nes Niekis begalinis. Savo ruožtu sąmonė irgi nukreipta į nuobodžiąją begalybę vien todėl, kad galiausiai ji intencionaliai siekia Nesąmonės, vadinasi, pasąmonės. Toks pamatinis Niekio Sūnaus sielos paradoksas: pasąmonė siekia sąmonės, o sąmonė siekia pasąmonės, ir ši absurdiška žaismė niekada negali baigtis, o pamatinis prieštaravimas negali būti išspręstas. Intencionalumas bėga nuo savęs, geisdamas virsti neintencionalumu, bet ir priešingai: neintencionalus gali būti tik lavonas, tuo tarpu gyvas Niekio Sūnus, jeigu jam ir būtų įmanoma pasiekti neintencionalumo būklę, iškart pradėtų geisti intencionalumo arba, kaip buvo sakyta, jame prabustų geismas geisti, toks pat stiprus, kaip ir geismas nebegeisti.

Pamatinis intencionalumas ir yra ne kas kita kaip begalinis geismas. Dabar paaiškėja, kodėl žmogus pasmerktas begaliniam geismui, nežinančiam ir negalinčiam žinoti, ko geidžiama, nes begalinis geismas kyla iš Niekio begalybės ir Niekio Sūnui negali būti aišku, ar jis geidžia Niekio, kaip savo iščių, ar jis geidžia to, kas būtų Niekio priešybė ir „antrosios“ iščios. Štai kodėl žmogaus beesmę esmę lemia ne poreikis, o geismas, kuris nėra paprastas kiekybinis poreikio pratęsimas ar suintensyvėjimas, o žymi kokybiškai savitą žmogaus, kaip Niekio Sūnaus, santykį su tuo, kas nėra jis pats, ir su tuo, kas yra jis pats. Jei žmogus turėtų tik kūną, „poreikio“ hipotezė būtų visai įtikima. Tačiau nesama žmogiško kūno be „sielos“, o „siela“ yra ne kažkokia savarankiška ideali substancija, bet inkarnuotas Niekis, todėl kiekvienas žmogus poreikis yra ne tik gyno kūno poreikis, bet ir iš Niekio niekybės emanuojantis „sielos“ geismas. Nesama gyno poreikio kaip biologinio ar sociologinio fenomeno. Kadangi net elementariau-

siaime poreikyje dalyvauja geismas, Niekio Sūnus, tenkindamas poreikius, visada reikalauja (pats to nesuvokdamas) daugiau negu paprasto kūno ar „dvasios“ poreikio patenkinimo. Galimas daiktas, tik krašutinėse situacijose, pavyzdžiui, badaudamas ar koncentracijos stovykloje, žmogus priverstas išsitemti gyno poreikio ribose, tačiau ne be išlygų, nes duonos riekė badaujančiojo rankose nėra tik valgomo molio gabalas, bet ir jo „idealią“ egzistenciją patvirtinantis ženklas. Joks kūno poreikio patenkinimas netenkina žmogaus kaip Niekio inkarnacijos subjekto. Niekis visada geidžia daugiau, negu nori – ar norėtų – gyvulinis kūnas. Išties ne vien duona gyvas žmogus. Niekis visada siekia užgrobti didesnę teritoriją negu ta, kuri tenkintų gyvulinį kūną. Net žmogaus kūnas yra ne gyvulinis, o žmogiškas: jis persmelktas slaptingų Niekio vibracijų. Vadinamieji medžiaginiai poreikiai kartu yra ir „idealūs“, t. y. indeksuoti iš Niekio kylančio begalinio geismo. Net valgymas yra daugiau negu paprastas maitinimasis ar rijimas. Valgau ne gryną medžiagą, o simbolį, ženklą ir reikšmę – Niekio avatarus. Poreikio hipotezė naivi ir nepakankama jau vien todėl, kad poreikis nukreiptas į konkretų objektą ar esinį. Net Platono Erotas užgožia Niekio Sūnaus prigimtį, nes vis dar nukreiptas į konkretų objektą – kūną arba Idėją, vadinasi, išsitenka poreikio ribose. Platoniškąją erotiką vis dar gali patenkinti mylimasis arba Gėrio idėjos kontempliacija. Nuraminti geismo negali joks objektas – nei materialus, nei idealus. Jei geismas visada ir galiausiai yra tikrovės geismas, pati tikrovės stoka taip pat begalinė. Niekio Sūnus išties gali būti laikomas būtybe, stovinčia baigtinumo ir begalybės sankryžoje, tačiau begalybė jam duota ne kaip idėja ar kokia nors pozityvi esatis (tarkime, kaip „Dievas“), o kaip begalinis negatyvumas. Begalybei galiu atsiverti tik todėl, kad

man gali atsiverti Niekis. Bet suprasti begalybės neįmanoma lygiai taip pat, kaip neįmanoma suprasti Niekio, kuris pats yra bet kokio, begalinio geismo horizonte pasirodančio daikto ar esinio supratimo galimybės sąlyga.

Jeigu mirtingajam būtinai reikalingas absoliutas, tai galima pasiūlyti...

<...> Niekio litaniją. Patį menkiausią ir patį didingiausią mūsų minties ar rankos krustelėjimą, kartėlio ar saldybės virptelėjimą, triukšmą ir įniršį, kančią ir džiaugsmą, pralaimėjimą ir triumfą, niekybę ir didybę, niekšišumą ir taurumą, bjaurastį ir grožį, veiksmą ir neveikimą, nerimą ir ramybę, bailumą ir drąsą, jėgą ir bejėgiškumą, perteklių ir stoką, regėjimą ir aklumą, protingumą ir kvailybę, tuštybę ir pilnatį, meilę ir neapykantą, švelnumą ir žiaurumą, sadizmą ir mazochizmą, zenitą ir nadyrą, tamsą ir šviesą, miegą ir būdravimą, realybę ir sapną, dieviškumą ir šėtoniškumą, viltį ir neviltį, melancholiją ir linksmybę, princą ir elgetą, amžinybę ir akimirką, begalybę ir ribą, formą ir chaosą, kūrybą ir naikinimą, Cezarį ir bomžą, in-

formaciją ir eksformaciją, genezę ir struktūrą, Platoną ir kvailį, pažinimą ir nežinojimą, nekaltybę ir kaltę, atlaidumą ir nirtulį, fanatizmą ir pakantumą, Jėzų iš Nazareto ir Pontijų Pilotą, vergiją ir laisvę, gyvenimą ir mirtį, persekioją baltas Niekio šešėlis <...>

<...> vienintelį ne-būtybei prieinamą absoliutą, patį absoliutų Niekį. Teisybė, šio absoliuto „prieinamumas“ veikiau ironiškas – jis prieinamas tik einant atbulai, atsukus jam nugarą ir nugręžus nuo jo akis. Tokia pati ir šio absoliuto dialektika: jis pats nuolat ir absoliučiai nusišuka nuo savęs ir veržiasi į savo priešingybę, neniekį. Tačiau, deja, pats šis absoliutas gyvena tik kaip santykis, vadinasi, yra santykinis. Mirtingojo esatyje nesama nieko absoliutaus, išskyrus absoliutų santykinumą, kurio metafiziniame areale išsiskleidžia visas Niekio gyvenimas. Mirtingojo pagrindų pagrindas – pagrindo neturėjimas; mirtingojo šaknys įleistos į pragarmę, dar tuštesnę nei chaoso pragarmė. Pradžioje yra Niekis.

LITERATŪRA

Eliade, Mircea. 1996. *Amžinojo sugrįžimo mitas*. Vilnius: Mintis.

SON OF NOTHINGNESS

Arvydas Šliogeris

Summary

The new hypothesis presented in the article describes the features of the very core of the personality – a permanent lack of the Real that determines all the external and internal relations of a person. The lack of the Real itself is grounded in the human experience of Nothingness as a metaphysical givenness. Namely, this

infinite emptiness of Nothingness forces a person to choose the way of the infinite negativity that leads one to becoming a monster of excessive nihilation, monster that has nothing in common with the rest of the beings and entities on the Earth.

Keywords: Nothingness, being, givenness, negativity.